

**TÜRKİYE'DE ERİŞİLEBİLİRLİK VAR MI
YOK MU? GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN
DENEYİMLERİNDEN ÖĞRENMEK**

IS THERE ACCESSIBILITY IN TÜRKİYE?
LEARNING FROM THE EXPERIENCES OF
VISUALLY IMPAIRED INDIVIDUALS

Merve DEMİRDÖVEN, Ömer Miraç YAMAN

90

TÜRKİYE’DE ERİŞİLEBİLİRLİK VAR MI YOK MU? GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN DENEYİMLERİNDEN ÖĞRENMEK ¹

IS THERE ACCESSIBILITY IN TÜRKİYE? LEARNING FROM THE EXPERIENCES OF VISUALLY IMPAIRED INDIVIDUALS

Merve DEMİRDÖVEN ², Ömer Miraç YAMAN ³

Anahtar Kelimeler:

Erişilebilirlik,
Görme Engelli Bireyler,
Toplumsal Farkındalık.

Keywords:

Accessibility,
Visually Impaired
Individuals,
Public Awareness.

¹Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, mervedemirdoven23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4282-6391.

³Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, omermirac@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9989-8575.

Alıntılanmak için/Cite as:
Demirdöven M. ve Yaman Ö. M. (2026) Türkiye’de Erişilebilirlik Var Mı Yok Mu? Görme Engelli Bireylerin Deneyimlerinden Öğrenmek, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.1-18

ÖZ

Bu çalışmada, görme engelli bireylerin Türkiye’de erişilebilirliğe dair görüş ve deneyimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik desen kullanılarak yürütülen çalışmada, sivil toplum çatısı altında veya bireysel olarak erişilebilirlik mücadelesi veren 22 görme engelli bireyle yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan yapılandırılmış görüşme formu ve sosyodemografik bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma bulguları, görme engelli bireylerin erişilebilirliği eşitlik, bağımsızlık ve özgürlük kavramlarıyla ilişkilendirdiklerini ortaya koymuştur. Türkiye’de erişilebilirliğin yalnızca sarı çizgiler ve rampalar gibi basit mimari çözümlerden ibaret olarak görüldüğü de tespit edilmiştir. Ayrıca, erişilebilirlikle ilgili mevzuat yeterli olmasına rağmen uygulamada ciddi aksaklıklar yaşandığı belirlenmiştir. Son olarak, erişilebilirlik mücadelesi yürüten derneklerin yaşadıkları en büyük zorlukların maddi kısıtlılıklar ve engelliliği istismar eden derneklerin faaliyetleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, erişilebilirliğe dair toplumsal farkındalığın artırılması için eğitim ve bilinçlendirme programlarının hayata geçirilmesi, erişilebilirlik uygulamalarının planlanma sürecine engelli bireylerin aktif katılımının sağlanması ve mevzuatın uygulanmasında yaşanan aksaklıkların detaylı bir şekilde analiz edilerek çözüm odaklı bir yol haritası oluşturulması önerilmektedir.

ABSTRACT

This study aims to identify the views and experiences of visually impaired individuals regarding accessibility in Türkiye. This study was conducted using a qualitative research approach with a phenomenological design, and semi-structured interviews were carried out with 22 visually impaired individuals who advocate for accessibility either within civil society organizations or individually. The data were collected through a semi-structured interview form and a sociodemographic information form prepared by the researchers. The findings reveal that visually impaired individuals associate accessibility with the concepts of equality, independence, and freedom. It was also found that accessibility in Türkiye is often perceived as limited to simple architectural solutions such as tactile paving and ramps. Moreover, although the legislation on accessibility is sufficient, significant shortcomings were identified in its implementation. Finally, it was concluded that the greatest difficulties faced by organizations advocating for accessibility are financial constraints and the activities of associations that exploit disability. Based on the findings, it is recommended that educational and awareness-raising programs be implemented to increase public awareness of accessibility, that persons with disabilities be actively involved in the planning processes of accessibility practices, and that the shortcomings in the implementation of legislation be thoroughly analyzed in order to develop a solution-oriented roadmap.

GİRİŞ

Tarih boyunca engellilik farklı şekillerde tanımlanmış ve açıklanmıştır. Engelliliği açıklayan yaklaşımlar 2 ana başlık altında incelenebilir. Birincisi engelliliği bireyden kaynaklanan bir sorun olarak gören yaklaşımlardır. Bu başlık altında ahlaki model ve tıbbi model öne çıkmaktadır. İkincisi, engelliliği birey ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin sonucu olarak ele alan yaklaşımlardır. İkinci başlık altında en dikkat çeken model sosyal modeldir. Her bir yaklaşım, engelli bireylerin yaşam standartları ve toplumsal konumları üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir (Rothman, 2010).

Ahlaki model, engelliliği bireylerin veya yakın çevrelerinin işlediği günahlarla ilişkilendirmiştir (Retief ve Letšosa, 2018). Bu anlayışın baskın olduğu toplumlarda, engelli bireyler ve aileleri aşağılama ve damgalama gibi tutumlarla karşılaşmışlardır (Ünal, 2021). Tıbbi model ise engelliliği, bireyin bedenindeki fizyolojik eksiklik veya işlev bozukluğu olarak ele alan ve bireyi tıbbi müdahalelerle “normalleştirmeye” çalışan bir yaklaşımdır (Wohlmann ve Rana, 2019). Bu yaklaşım, engelli bireylerin yaşamlarına değil yalnızca bedenlerine odaklanması nedeniyle 1960'lı yıllardan itibaren yoğun eleştirilere maruz kalmıştır (Dewsbury vd., 2004).

Önceki engellilik anlayışlarının aksine sosyal model, engelliliğin bireysel bir durum değil toplumsal olarak inşa edilen bir deneyim olduğunu vurgulamıştır (Gharebaghi vd., 2018; Lawson ve Beckett, 2020). Başka bir deyişle bu yaklaşım, zihinsel, bilişsel veya fiziksel farklılıkların sosyal bağlamından kopuk bir biçimde anlaşılamayacağını savunmuştur. Bu doğrultuda, engelliliğin olmadığı bir dünyanın, engellilere ilişkin olumsuz tutumların ortadan kaldırılmasıyla ve erişilebilirliğe uygun tasarlanmış mekânların oluşturulmasıyla mümkün olacağını ileri sürmüştür (McKane vd., 2023). Sosyal model yaklaşımının engelliliği toplumsal bir mesele olarak ele almasıyla birlikte erişilebilirlik de engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını arttırmanın bir yolu olarak gündeme gelmiştir.

Erişilebilirlik, farklı ihtiyaçlara sahip bireylerin ürün ve hizmetleri herhangi bir engelle karşılaşmadan rahatça kullanabilmelerini ifade etmektedir (Özgül, 2015; Shera vd., 2021). Erişilebilirlik; fiziksel çevreye, bilgiye ve

toplumsal ürün ve hizmetlere erişim olmak üzere 3 boyutta tartışılmaktadır (Iwarsson ve Stahl, 2003). Uluslararası ölçekte kabul gören birçok hukuki metin ve sözleşmede erişilebilirlik, engelli bireylerin eşit ve onurlu bir yaşam sürebilmeleri için vazgeçilmez bir insan hakkı olarak tanınmaktadır (Ekici, 2021; Greco, 2016). Zira engelli bireylerin temel hak ve özgürlükler kapsamında güvence altına alınan eğitim, sağlık ve istihdam gibi alanlara erişebilmeleri, bu alanlarda erişilebilirlik koşullarının sağlanmasına bağlıdır (Dönmez Kara, 2021; Kınay, 2016). Erişilebilirliğin eşitlik ve insan hakları bağlamında ele alınmasıyla birlikte erişilebilir olmayan tasarımların belirli gruplar için sosyal dışlanma pratikleri ürettiği yönündeki görüşler de öne çıkmaya başlamıştır. Araştırmacılar, standart ölçütlere göre tasarlanan fiziksel çevrelerin farklı gereksinimleri olan bireyleri sosyal hayattan uzaklaştırdığını ifade etmektedirler (Gürbüz ve Çiçek, 2023; Yasak, 2021).

Erişilebilirlik denildiğinde akla gelen ilk kavramlardan biri de evrensel tasarım kavramıdır. Özellikle 1980'lerden itibaren tartışılmaya başlanan evrensel tasarım, erişilebilirliği sağlamak için benimsenebilecek kapsayıcı bir tasarım yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir (Kürşat, 2024). Bu yaklaşıma göre, fiziksel ve bilişsel engelleri olan bireylerin ihtiyaçları gözetilerek oluşturulan ortamlar, tüm bireyler için en iyi kullanım deneyimini sunmaktadır (Lau vd., 2016; Uslu ve Shakouri, 2014).

Sosyal model anlayışını benimseyen engelli aktivistlerin mücadeleleri, erişilebilirliğe artan ilgi ve 1980'lerde gündeme gelen evrensel tasarım anlayışının sunduğu kapsayıcı çerçeve, dünya genelinde erişilebilirliğe ilişkin yasal düzenlemelerin ve uygulamaların yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu minvalde elde edilen en önemli yasal kazanımlardan biri Amerikan Engelliler Yasası'nın (ADA) kabul edilmesi olmuştur. ADA'nın erişilebilirliğe ilişkin sunduğu kapsamlı düzenlemeler, hem engelli bireylerin toplumsal katılımını arttırmış hem de erişilebilirliğin küresel düzeyde daha fazla önemsenmesine katkı sağlamıştır (Amundson, 2019). 1990 yılında Amerika'da yürürlüğe giren Amerikan Engelliler Yasası (ADA), günümüzde de birçok ülkenin erişilebilirlik alanındaki politika ve uygulamalarına rehberlik etmektedir (Yelçe, 2020). Erişilebilirliğin temel bir norm olarak benimsendiği ve

diğer insan haklarından yararlanmanın ön koşulu olarak tanıdığı ilk uluslararası sözleşme ise Birleşmiş Milletler'in 2006 yılında kabul ettiği Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'dir (Broderick, 2020).

Ülkemizde ise 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun erişilebilirliğe dair en temel yasal dayanaklardan biridir. Bu kanunda, engelli bireylerin bağımsız bir yaşam sürebilmeleri ve diğer insanlarla eşit haklardan yararlanabilmeleri için erişilebilirliğin temel bir ilke olduğu vurgulanmaktadır (Erkan ve Karakaya, 2023). Söz konusu yasal düzenlemeler sayesinde birçok ülkede erişilebilirlik anlamında önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca devletler, yerel yönetimlere de kendi sorumluluk alanlarında erişilebilir projeleri hayata geçirme zorunluluğu getirmiştir. Böylece aynı ülke içerisinde farklı engel gruplarına ve fiziksel çevrelere yönelik erişilebilirlik uygulamalarının yaygınlaşması sağlanmıştır (Terashima ve Clark, 2021). Ne var ki pratikte kaydedilen ilerlemeler yasal düzenlemelerin gerisinde kalmış ve bu durum hâlâ devam etmektedir (Velho, 2018). Tasarımcıların engelli bireylerin ihtiyaçları konusunda yeterli bilgi ve farkındalığa sahip olmamaları, engelli bireylerin kendi haklarını savunmada karşılaştıkları zorluklar ve yaptırımların caydırıcı olmaması, yasalar ve uygulamalar arasındaki uyumsuzluğun başlıca nedenleridir (Ercan, 2021).

Ülkemizde de mevzuatlar ve yerel yönetimlerce sunulan hizmetlere rağmen erişilebilirlik sorunları kalıcı bir şekilde ortadan kaldırılamamıştır (Bekci ve Sipahi, 2023; Erçetin vd., 2022; Onur İnce vd., 2016; Özteke Kozan vd., 2018). Erişilebilirlikten yoksun fiziksel yapılar, bir binadan diğerine geçişi zorlaştıran engeller ve hatta kaldırımları dahi olmayan sokaklar halen sıklıkla karşılaşılan sorunlardır (Dinç Uyaroğlu, 2023). Ayrıca, görme engelli bireyler için hissedilebilir yüzeylerin eksikliği, tekerlekli sandalye kullanıcıları için rampaların bulunmaması, merdiven çıkamayanlar için asansörlerin olmaması ve zeminlerdeki kot farkları da diğer erişilebilirlik sorunlarıdır (Abay ve Erdönmez, 2021; Dicle ve Toprak, 2020; Erkan ve Karakaya, 2023; Özyılmaz, 2022). Ülkemizde erişilebilirlik sorunları sadece fiziksel çevrelerle de sınırlı değildir. Websitelerinde ve mobil uygulamalarda da engelli bireylerin dijital hizmetleri kullanımını güçleştiren erişilebilirlik hataları mevcuttur (Cevher, 2024). İşlevine

göre etiketlenmemiş veya herhangi bir fonksiyonu olmayan düğme ve linklerin, kırık linklerin ve klavye ile etkileşim kurulamayan öğelerin varlığı, görselleri açıklayan alternatif metinlerin olmaması ve düşük kontrastlı tasarımlar bu kapsamda en fazla karşılaşılan erişilebilirlik hatalarıdır (Mizanalı ve Şerefoğlu Henkoğlu, 2023; Odabaşoğlu, 2025; Yüzbaşı, 2024).

Ülkemizde, sadece görme engellilere yönelik erişilebilirlik uygulamalarını inceleyen az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri Diyarbakır kentinde hissedilebilir yüzey uygulamalarını ele almıştır. Çalışma sonucunda, hissedilebilir yüzeylerin eksik olduğu ve bazı bölgelerde ağaçlar, aydınlatma direkleri ve rögar kapakları tarafından kesintiye uğradıkları tespit edilmiştir (Koç, 2021). Görme engelli bireylerin sosyal hayatta yaşadıkları sorunları doküman analizi yöntemiyle inceleyen bir çalışmada kâğıt üzerinde yapılan erişilebilirlik düzenlemelerinin uygulamaya geçirilme sürecinde çeşitli sorunlar yaşandığı belirtilmiştir (Gürbüz ve Çiçek, 2023). Akademik dizinlerin web sitelerinin erişilebilirlik standartlarına göre değerlendirildiği betimsel bir istatistik çalışmasında boş linkler, etiketsiz düğmeler, alternatif metin eklenmemiş görseller, ekran okuyucu yazılımlarla kullanılmayan öğeler ve kontrast hataları tespit edilmiştir (Kutlutürk, 2022).

Görme engelli bireylerin erişilebilir turizm deneyimlerine ilişkin yapılan sistematik bir derleme çalışmasında ise hem dünya genelinde hem de ülkemizde erişilebilirlik düzenlemelerinin çoğunlukla fiziksel engelli bireyler için yapıldığı, görme engelli bireylere yönelik yapılan düzenlemelerin ise sınırlı kaldığı vurgulanmıştır (Çetin, 2022).

Ülkemizde erişilebilirlik üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, büyük çoğunluğunun fiziksel engelli bireylerin erişilebilirlik gereksinimlerine odaklandığı veya tüm engel gruplarını genel bir çerçevede ele aldığı görülmektedir. Ayrıca, çalışmaların ağırlıklı olarak doküman analizi, betimsel istatistik ve coğrafi ağ analizi yöntemleriyle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Oysa erişilebilirlik, tüm engel grupları için temel bir gereklilik olmakla birlikte her engel grubunun kendine özgü ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu doğrultuda, erişilebilirliği

bizzat deneyimleyen bireylerin perspektifinden ele alan nitel çalışmalar, hem bilimsel araştırmalara hem de pratik uygulamalara önemli katkılar sunabilir. Mevcut çalışmanın görme engelli bireylerin erişilebilirlik deneyimlerini değerlendiren nitel bir çalışma olması yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Görme engelli bireyler açısından erişilebilirlik ne anlama gelmektedir?
2. Görme engelli bireyler Türkiye’de erişilebilirliğin mevcut durumunu nasıl değerlendirmektedirler?
3. Görme engelli bireyler erişilebilirliğe ilişkin toplumsal farkındalığı nasıl algılamaktadırlar?
4. Görme engelli bireyler için erişilebilirlik alanında mücadele etmek nasıl bir deneyimdir?

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, bir sivil toplum kuruluşunda veya bireysel olarak Türkiye'deki erişilebilirlik koşullarını iyileştirmek için mücadele eden görme engelli bireylerin erişilebilirliğe dair düşüncelerini, Türkiye'deki genel erişilebilirlik durumuna ilişkin görüşlerini ve mücadele sürecinde edindikleri deneyimleri ortaya koymaktır. Katılımcıların erişilebilirlik konusundaki görüş ve deneyimlerini derinlemesine anlamak istendiği için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, ele aldığı olgu veya olayları doğal bağlamlarında gözlemleyen ve onları deneyimleyen bireylerin bakış açılarından hareketle anlamayı amaçlayan yorumlayıcı bir araştırma yaklaşımıdır (Aspers ve Corte, 2019). Nitel araştırmalarda araştırmacı, araştırmanın tasarlanmasından raporlanmasına kadar tüm aşamalarda aktif bir rol oynamaktadır. Bu durum, araştırmacı ve araştırılan konu arasında devamlı bir etkileşim yaşandığı anlamına gelmektedir (Tutar, 2023).

Araştırma fenomenolojik desende tasarlanmıştır. Fenomenoloji, bireysel deneyimlerin özünü keşfetmeyi ve olayların bireyler üzerindeki etkilerini açığa çıkarmayı amaçlayan nitel bir araştırma desendir. Fenomenolojik modelde desenlenen araştırmalarda, gündelik hayatta sıklıkla karşılaşılan ancak hakkında çok az bilgiye sahip olunan olgu, olay ve durumlar ele alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu tür araştırmalarda örneklem az sayıda katılımcıdan oluşturulmaktadır. Bunun nedeni, incelenen konu veya duruma ilişkin geniş bir anlayışa ulaşılacak istenmesidir (Özdemir ve Tuti, 2023). Araştırmanın

fenomenolojik modelde desenlenme sebebi, araştırmanın erişilebilirliğe dair ortak anlam ve yapıları belirlemeyi amaçlamasıdır (Yalçın, 2022).

Çalışma Grubu

Türkiye'deki erişilebilirlik sorunlarını gündeme getirmek ve yetkilileri erişilebilirlik koşullarını geliştirmeye teşvik etmek amacıyla, Engellilik alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunda veya bireysel olarak çalışan görme engelli bireyler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak ulaşılan 22 görme engelli birey ise araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Ölçüt örnekleme tekniğinde, araştırma açısından önemli olan hususlar göz önünde bulundurularak katılımcılarda bulunması ve bulunmaması gereken özellikler belirlenmektedir. Böylece araştırmanın amacına en uygun örnekleme ulaşılmaya hedeflenmektedir (Yağar ve Dökme, 2018). Bu araştırmada, görme engelli olmak ve erişilebilirlik konusunda aktif şekilde mücadele etmek dahil edilme kriterleri olarak belirlenmiştir. Erişilebilirlik alanında mücadele eden ama görme engelli olmayan bireyler ise çalışma grubuna dahil edilmemiştir.

Kartopu örnekleme tekniği, araştırmacının çalışma konusu kapsamında bilgi veya deneyime sahip kilit bir isme ulaşması ile başlamaktadır. Bu ilk görüşmenin ardından araştırmacı, katılımcıdan araştırmaya katkı sağlayabilecek diğer kişilere yönlendirme yapmasını talep etmektedir. Katılımcının önerdiği isimlerle de görüşmeler gerçekleştirilmekte ve istenilen örneklem büyüklüğüne ulaşılan dek süreç bu şekilde devam ettirilmektedir. Böylece örneklem zincirleme referanslar yoluyla bir kartopu gibi genişlemektedir (Obilor, 2023). Bu doğrultuda, Türkiye'de köklü bir tarihsel geçmişe sahip olan ve görme engelli bireylerin sorunlarına dair çalışmalar yürüten bir sivil toplum kuruluşunun genel başkanıyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıyla araştırma hakkında yapılan görüşmenin ardından araştırmaya katkı sağlayabileceğini düşündüğü diğer isimleri önermesi istenmiştir. Katılımcı, görev aldığı derneğin farklı illerdeki şubelerinde yönetici pozisyonunda bulunan dört kişiyi önermiştir. Bu yeni katılımcılar ise hem kendi derneklerinden hem de benzer alanda faaliyet gösteren diğer derneklerden kişilere yönlendirme yapmışlardır. Araştırma katılımcılarına ilişkin sosyodemografik bilgiler Tablo1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

Kod isim	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim durumu	Çalışma durumu
K1	40	Kadın	Evli	Yüksek lisans	Çalışıyor
K2	48	Erkek	Bekâr	Lisans	Çalışıyor
K3	39	Kadın	Evli	Lisans	Çalışıyor
K4	34	Erkek	Evli	Yüksek lisans	Çalışıyor
K5	44	Erkek	Evli	Doktora	Çalışıyor
K6	31	Kadın	Bekâr	Lisans	Çalışıyor
K7	36	Erkek	Evli	Lisans	Çalışıyor
K8	34	Kadın	Bekâr	Yüksek lisans	Çalışıyor
K9	39	Erkek	Evli	Yüksek lisans	Çalışıyor
K10	26	Erkek	Bekâr	Lisans	Çalışıyor
K11	43	Erkek	Evli	Lisans	Çalışıyor
K12	33	Erkek	Bekâr	Lisans	Çalışıyor
K13	30	Erkek	Evli	Lisans	Çalışıyor
K14	43	Kadın	Evli	Lisans	Çalışıyor
K15	27	Erkek	Bekâr	Lisans	Çalışıyor
K16	53	Erkek	Evli	Lisans	Çalışıyor
K17	32	Kadın	Bekâr	Lisans	Çalışıyor
K18	52	Erkek	Evli	Lisans	Çalışıyor
K19	45	Erkek	Evli	Lisans	Çalışıyor
K20	56	Erkek	Evli	Ortaokul	Çalışıyor
K21	58	Kadın	Evli	Lisans	Çalışıyor
K22	30	Erkek	Bekâr	Lise	Çalışıyor

Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada, araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve sosyodemografik bilgi formu veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun oluşturulması için öncelikle katılımcıların erişilebilirliğin önemi, Türkiye'deki mevcut erişilebilirlik durumu, erişilebilirlik koşullarının iyileştirilmesine yönelik önerileri ve erişilebilirlik mücadelesine dair düşüncelerini belirlemek amacıyla literatür doğrultusunda 35 sorudan oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Birinci yazar, soruların geçerliliğini değerlendirmek için ilk olarak tez danışmanı olan 2. yazarın görüş ve önerilerini almıştır. Ardından, engellilik alanında faaliyet yürüten bir sivil toplum kuruluşunun yönetim kurulunda görev yapan 2 görme engelli bireyle pilot görüşme gerçekleştirmiştir. Son aşamada

araştırmacılar, bazı sorulardan aynı yanıtların alındığını ve bazı soruların araştırmanın kapsamı dışında olduğunu tespit etmişlerdir. Sonuç olarak yarı yapılandırılmış görüşme formuna 17 sorudan oluşacak şekilde son halini vermişlerdir (Polat, 2022). Pilot görüşmelerden elde edilen veriler araştırmaya dahil edilmemiştir.

Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmeler 10.01.2023 ile 05.05.2023 tarihleri arasında çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacıya önceden belirlenen soruları katılımcıların yanıtlarına göre esnek bir şekilde uyarlayabilme imkânı sunan nitel bir görüşme tekniğidir (Kallio vd., 2016).

Görüşmelere geçilmeden önce, bilgilendirilmiş onam formu görme engelli bireylerin kullandıkları ekran okuyucu yazılımlarla uyumluluğu kontrol edilerek araştırmaya

katılmak isteyen katılımcıların e-posta adreslerine gönderilmiştir. Ayrıca, her katılımcıya araştırmanın amacı ve gizliliğin nasıl sağlanacağı konularında sözlü olarak da bilgi verilmiştir. Tüm katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını beyan etmişlerdir. Görüşmeler katılımcıların onayları doğrultusunda ses kaydına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz, başlangıçta birbiriyle ilgisiz görünen verilerin aralarındaki anlam bağlantıları kurularak gruplandırıldığı ve araştırmacının yorumlarıyla birlikte ana ve alt temalar halinde okuyucuya sunulduğu bir veri analiz tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu doğrultuda, veri toplama süreci tamamlandıktan sonra araştırmacı elde edilen toplam 1501 dakikalık ses kaydını bilgisayar ortamında kelimesi kelimesine yazıya aktarmış ve sonuç olarak 311 sayfalık deşifre metni ortaya çıkmıştır. Araştırmacı metin üzerinde kodlama işlemi yapmıştır. İşlem sonucunda birbirinden farklı 101 koda ulaşılmıştır. Bu kodlar aralarındaki anlam ilişkilerine göre gruplandırılarak temalar belirlenmiştir.

Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırmada veriler, olasılıksız örnekleme tekniklerinden olan amaçlı örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Olasılıksız örnekleme tekniklerinin kullanıldığı araştırmalarda evreni temsil eden üyeler seçilme konusunda eşit şansa sahip değillerdir. Bu da ulaşılan bulguların tüm evrene genellenememesine yol açmaktadır (Andrade, 2021; Sharma, 2017).

Etik Uygunluk

Bu araştırma için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 24.10.2022 tarihli ve 2022_290 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

BULGULAR

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular Erişilebilirliğin Anlamı, Türkiye'de Erişilebilirliğin Mevcut Durumu, Erişilebilirliğe İlişkin Toplumsal Farkındalık ve Erişilebilirlik Mücadelesine İlişkin Deneyimler olmak

üzere 4 tema halinde sunulmuştur.

Erişilebilirliğin Anlamı

Bu tema altında, katılımcıların erişilebilirliği nasıl anlamlandırdıklarına dair bulgulara yer verilmiştir.

Katılımcıların erişilebilirlik kavramına ilişkin söylemleri incelendiğinde, çoğunun erişilebilirliği bir eşitlik meselesi olarak değerlendirdiği anlaşılmıştır. Katılımcılar, toplumsal hayatın herhangi bir alanına erişemediklerinde bunu engelli olmalarından ziyade erişilebilirlik koşullarının sağlanmamış olmasıyla ilişkilendirmişlerdir:

“Bir şeylere ulaşamadığımda ya da işte benimle benzer özelliklere sahip insanlar bir şeylere ulaştığında ama ben ulaşamadığımda ilk aklıma gelen şey kör olduğum için ulaşamıyor olmam olmadığı için, bir şeyleri yapamamamı körlüğüme değil de uygun yöntemleri kullanamıyor olmama bağladığım için erişilebilirlik benim için herkesle eşit olmakla aynı şey.” (K3)

“Yaptığımız her şeyde, girdiğimiz her ortamda, herkesle aynı anda eşit bir şekilde erişebilmeyi sağlayan kapsayıcı yöntemlerdir.” (K6)

“Sen gören bir insan olduğunda ben de görme engelli bir insan olduğunda seninle eşit olmaktır erişilebilirlik.” (K7)

Bazı katılımcı ifadelerinde ise bağımsızlık ve özgürlük kavramları ön plana çıkmıştır:

“Mesela telefon olmasaydı benim hayatımda ya da bilgisayar kullanamıyor olsaydım, bu kadar büyük bir şirkette bu kadar uzun süre çalışamazdım, Boğaziçi'nde okuyamazdım, gidip bir sinemada film izleyemezdim, dışarıda yolumu kimseye sormak zorunda kalmadan bulamazdım vesaire. Bunların hepsi aslında tamamen erişilebilirlikle oluşan şeyler.” (K8)

“Erişilebilirlik benim için özgürlüktür. Erişilebilirlik varsa birçok şeyi yapabilirsin.” (K10)

“Erişilebilirlik varsa daha rahatsın her anlamda. Telefon kullanıyorsan daha sosyalsin. Beyaz baston kullanıyorsan daha bağımsızsın.” (K9)

1980'li yılların başlarına kadar erişilebilirlik, yalnızca

engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran düzenlemeleri ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak 1980'li yıllardan itibaren erişilebilirlik kavramı evrensel tasarımla birlikte anılmaya başlanmıştır. Engelli bireyler için tasarlanan çözümlerin yalnızca onlar için değil, toplumun tüm kesimleri için fayda sağladığını savunan evrensel tasarım ilkesi, daha kapsayıcı bir tasarım yaklaşımı olarak bilinmektedir. Bu nedenle, evrensel tasarım kavramı 'herkes için tasarım' şeklinde de ifade edilmektedir. Nitekim bazı katılımcıların ifadelerinde de bu vurgunun öne çıktığı görülmüştür:

“Evrensel tasarıma uygun bir şeyler ürettiğinde herkese erişilebilir olur. Hiç düşünmediğin birisi için de erişilebilir olur. Mesela bazı uygulamalar özellikle körler için üretilmiyor ama körler açısından inanılmaz işlevsel oluyor. Yine işte cüceler için üretilen bir şey çocuklar için de mantıklı olabilir.” (K3)

“Herhangi bir hizmetin ya da malın herkes için ulaşılabilir olacak şekilde üretilmesi ya da tasarlanması erişilebilirlik demektir bence.” (K14)

Literatürde, engelli bireylerin tüm temel insan haklarından faydalanabilmeleri için erişilebilirliğin bir ön koşul olduğu vurgulanmaktadır. Toplumsal hayatın herhangi bir alanı erişilebilir olmadığında engelli bireyler hayatın diğer alanlarından da dışlanmaktadırlar. Aşağıda alıntılanan katılımcı ifadesinde de bu bakış açısının etkileri görülmektedir:

“Erişilebilirlik düzenlemeleri olmadığı zaman siz eğitim hakkınıza da erişemezsiniz, çalışma hakkına da ulaşamazsınız, seyahat hakkına da ulaşamazsınız, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına da ulaşamazsınız. Dolayısıyla bütün haklara ulaşmanın temel koşulu olarak görüyorum erişilebilirliği.” (K19)

Türkiye’de Erişilebilirliğin Mevcut Durumu

Bu tema kapsamında, katılımcıların Türkiye’de erişilebilirliğin yasal ve pratik durumuna ilişkin değerlendirmeleri doğrultusunda elde edilen bulgular sunulmuştur.

Çoğu katılımcı, mevzuatta erişilebilirliğin net biçimde tanımlandığını, erişilebilirlik standartlarının açıkça

belirtildiğini ve uygulanmaması halinde sorumluların karşı karşıya kalacakları yaptırımların yeterince güçlü olduğunu ifade etmiştir:

“Ya mevzuat fena değil aslında. 2005 yılında bir yasa çıktı biliyorsun, işte fiziksel çevrenin erişilebilirliğiyle ilgili yasa çıktı. Orada erişilebilirlikle ilgili maddeler hiç fena değil.” (K5)

“Yasal mevzuatta bence pek sıkıntı yok. Gerek engelliler hakkında 2005 yılında çıkan kanunda gerekse Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen sözleşmede, iş yaşamında, eğitim yaşamında, işte hayatın her alanında erişilebilirliğin sağlanması gerektiği bir zorunluluk haline getirilmiş.” (K14)

Katılımcılar erişilebilirliğe ilişkin mevzuatın yeterli olduğunu düşünseler de yasalarda erişilebilirlik düzenlemelerinin hayata geçirilmesi için öngörülen sürenin devamlı biçimde uzatılması ve denetimlerin sağlıklı şekilde yapılmaması nedeniyle, pratikte gelinecek noktanın yasal durumun gerisinde kaldığını düşünmektedirler:

“2005 yılındaki kanun ilk başta müeyyidesiz olarak çıkmıştır ve 7 yıllık süre uygulanmamıştır. İlerleyen yıllarda her ne kadar müeyyide adı altında bir şeyler dile getirilse de defaatle bu yasanın tanıdığı süreler uzatılmıştır.” (K19)

“Erişilebilirlik yasası senelerdir ötelenip duruyor. Oradan bile anlıyoruz erişilebilirliğin ne durumda olduğunu.” (K8)

“Erişilebilirlik konusunda Türkiye’de 2005 yılında çıkan bir yasa ve o yasanın getirdiği bazı yükümlülükler var ama bunlar sürekli olarak öteleniyor. Mesela 2020 yılı erişilebilirlik yılı ilan edildi ama biz hâlâ bir şeyleri herkesle aynı anda farklı şekillerde kullanamıyoruz.” (K17)

“Geçmişe nazaran bazı iyileştirmeler varsa da zaman zaman bunların ertelenmesi, denetlenmemesi ya da sadece kâğıt üzerinde bir yönetmelik ya da kanun olarak kalması ve uygulamaya geçirildiği zaman da çok fazla etkin olmamasından kaynaklı birtakım sorunlar var.” (K20)

Katılımcılara Türkiye’deki erişilebilirlik uygulamalarını nasıl değerlendirdikleri de sorulmuştur. Çoğu katılımcı,

geçmiş yıllara kıyasla bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da erişilebilirliğin hâlâ olması gereken seviyenin çok gerisinde kaldığını ifade etmiştir. Katılımcılar, bu durumun erişilebilirliğe ilişkin standart bir çerçevenin oluşturulamaması, düzenlemelerin eksik veya yanlış yapılması ve yurt dışındaki gelişmelerin gerisinde kalınması gibi nedenlerle ortaya çıktığını dile getirmişlerdir:

“Örneğin toplu taşımaları düşünelim, bir durakta bindiğinde diğer durakta indiğinde hâlâ rampaların her durakta olmaması, standardizasyonun olmaması ve aynı verilerin farklı yöntemlerle herkesin erişebileceği gibi sunuluyor olmaması bu konudaki eksikliklerin en temel nedenleri arasında bence.” (K1)

“Hâlâ eksikliklerimiz var. Yurt dışında erişilebilirlikle ilgili çok fazla çalışma var ve bunları bildiğimiz halde uygulamak konusunda bazen geç kalabiliyoruz.” (K10)

“Aslında mevzuatta yaptırımlar da tanımlanmış. İşte erişilebilirlik komisyonları belirlenmiş, o komisyonların ceza yetkileri açıklanmış. Bunun işlememesinin birçok sebebi var. Erişilebilirlik komisyonlarında sivil toplumdaki 2 temsilci var evet ama onlar da sayıca azlar ve bir kısmı da kamu temsilcileriyle benzer düşünebiliyor. Bu yüzden de ceza kesilmiyor. Bu denetimlerin bağımsız kuruluşlar tarafından yapılması gerektiğini düşünüyorum.” (K15)

Erişilebilirliğe İlişkin Toplumsal Farkındalık

Bu tema kapsamında, katılımcıların toplumun erişilebilirlik konusundaki farkındalığına dair görüşlerine yer verilmiştir.

Katılımcıların büyük bir kısmı, toplumun erişilebilirlik konusunda neredeyse hiç bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise erişilebilirlik denildiğinde toplumda yalnızca sarı çizgiler ve rampaların akla geldiğini, ancak bunların varlığının tek başına erişilebilirlik anlamına gelmediğini vurgulamıştır. Örneğin, sarı çizgilerin hangi malzemeden yapıldığı, nerelere yerleştirildiği, rampaların uygun eğim ve ölçülere sahip olup olmadığı gibi faktörlerin de erişilebilirlik değerlendirmesinde önemli olduğunu, ancak toplumda bu detayların yeterince bilinmediğini dile getirmişlerdir:

“Erişilebilirliği sarı çizgiden ibaret santıyorlar ve sarı

çizgiyle dünyaları yaratabileceğimizi düşünüyorlar.” (K6)

“Toplumun erişilebilirlikten anladığı bir tek rampa, eğimi %15 olan rampalar sadece. Katıldığım bir toplantıda sağır bir birey de vardı ve işaret dili tercümanı yoktu ama engelli kardeşleri rahat etsin diye toplantıyı zemin kata almışlardı.” (K22)

“Toplumun ortalamasını düşünürsek erişilebilirliğe dair iki unsur olabilir. Bunlardan bir tanesi rampalar, rampanın uygunluğu değil ama rampanın eğimi değil, rampanın dokusu da değil, yani rampanın var olup olmaması. Bir de halk arasında sarı çizgi ya da bizim kılavuz çizgi dediğimiz şeritler. Bu iki konunun daha çok erişilebilirlik olarak bilindiğini düşünüyorum ama bunun dışında sarı çizgilerin var olması bir erişilebilirlik kriteri midir ki bu tartışma konusu olabilir. Kaldırım erişilebilir olmadıktan sonra sarı çizgi ne kadar işe yarar? Sarı çizgilerde kullanılan malzemenin ne kadar uygun olup olmadığı başka bir konu.” (K18)

Bazı katılımcılar ise geçmiş dönemlere göre toplumda erişilebilirliğe ilişkin artan bir farkındalıktan söz etmişlerdir. Bu katılımcılar, erişilebilirlik uygulamalarının yaygınlaşmasını, telefonu ve bilgisayarı nasıl kullandıkları hakkında kendilerine daha az soru yöneltilmesini ve engelli bireylerin eğitim ve istihdam yaşamında daha görünür olmalarını bu değişimin bir göstergesi olarak yorumlamışlardır:

“Son zamanlarda toplumda bir değişim var. Mesela bir görme engelli gördüklerinde önceden telefonu nasıl kullanabiliyorsun, bilgisayarı nasıl kullanabiliyorsun tarzında sorular yöneltilirken bu sorular son zamanlarda azaldı.” (K16)

“Eskiden kişi bir işi yapamadığında bunun onun kör olması ile ilgili olduğu düşünülüyordu için hiçbir düzenleme yapılmıyordu ama şimdi baktığımızda farklı alanlarda çalışan engelli insanları görüyoruz. Bugün baktığımızda yazılımcı olan, öğretmenlik yapan, idarecilik pozisyonunda bulunan, siyaset yapan arkadaşlarımız da var. Biraz daha ilerlemiş durumda ama tabii ki yeterli değil, daha ilerlememiz gereken çok yolumuz var.” (K12)

“Mesela körlerin oylarını tek başlarına kullanabilmeleri için uygun düzenlemelerin yapılması, kanun değişikliğinin yapılması da bir ilerleme ve bu erişilebilirlik anlamında

ciddi bir ilerleme. İlerlemeler var ama tabii ki de artması gerekiyor.” (K13)

“Artık İstanbul’da otobüslerde sesli anonslar var ve artık otobüs numaraları braille olarak da yazılmaya başladı. Yani ilerlediğini düşünüyorum, 0 noktasında asla değiliz.” (K11)

Bazı katılımcılar ise toplumda erişilebilirliğin hak temelli bir bakış açısıyla değil, daha çok bir sosyal sorumluluk olarak görüldüğünü ya da engellilere sunulan bir lütuf olarak algılandığını belirtmiştir. Katılımcılara göre bu bakış açısı, erişilebilirlik düzenlemelerinin hayata geçirilmesi sürecinde de ciddi zorluklar ortaya çıkarmaktadır:

“Erişilebilirlik konusunun sosyal sorumluluk bakış açısından bir an önce kurtarılması gerekiyor. Çünkü sosyal sorumluluk dediğimiz şey aslında bir şirketin, devletin, her kim yapıyorsa o sosyal sorumluluk işini, aslında o gruba bir hediye gibi ama erişilebilirlik öyle bir şey değil yani. Nasıl ki yabancı bir film Türkiye’ye geldiğinde ona Türkçe alt yazı koyarken ben İngilizce bilmeyenler için sosyal sorumluluk yapıyorum denilmiyorsa kör birisi için sesli betimleme yaptığında da ya da sağır birisi için ayrıntılı alt yazı yaptığında da ben işte sosyal sorumluluk yapıyorum dememesi gerekiyor.” (K8)

“Diğer bir zorluk da erişilebilirliğin bir hak olduğu konusunda bir bilinç yok. Bunu yaptıklarında lütufta bulduklarını düşünüyor kişi ve kurumlar aslında. Bu da erişilebilirlik uygulamalarının pratiğe geçirilmesini geciktiriyor.” (K1)

“Bunun bir hak olduğunu bilmiyor çoğu kişi. Herkes bu işe sosyal sorumluluk olarak bakıyor. Aslında erişilebilirlik bir hak. Çalışmak nasıl bir haksız erişilebilirlik de benim hakkım. Ben belediyeden ışıkların sesli olmasını istediğimde sonra yaparız gibi söyleniyor ya da bunun için bir sosyal sorumluluk projesi bulunmaya çalışılıyor.” (K20)

Erişilebilirlik Mücadelesine İlişkin Deneyimler

Bu tema kapsamında, katılımcıların erişilebilirlik mücadelesi sırasında edindikleri deneyimlere ilişkin bulgular sunulmuştur.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, bu süreçte karşılaştıkları

en büyük sorunun kaynak yetersizliği olduğunu belirtmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının maddi imkânlarının kısıtlı olması, erişilebilirlik mücadelesinin yeterince etkili olmasını engelleyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmıştır:

“Keşke daha etkili şeyler yapabilesek ama buralara ayrılan kaynaklar da sınırlı oluyor ve sınırlı kaynaklarla yapabileceğiniz şeyler de belli.” (K8)

“Derneklerin bütçesi fazla değil. Engellilerin sorunları da biliyorsun çok fazla. Sınırlı kaynakla hangi sorunu çözebilirsin ki?” (K13)

“Aslında mücadele dediğiniz şey sadece sokağa çıkıp slogan atmakla olmuyor. Bunun bürokratik süreçleri, teknik olayları falan var. En basitinden yetkiliyle bir toplantı ayarlıyorsun ama toplantı başka şehirde. En az 10 kişi gidiyorsunuz ve hepsinin maliyetini dernek karşılıyor. Dolayısıyla maalesef yeterince sonuç alınmıyor.” (K20)

Bazı katılımcılar, engellilik alanında faaliyet gösteren birçok derneğin hak temelli bir perspektife sahip olmadığını ve bunun erişilebilirlik mücadelesini sekteye uğrattığını belirtmişlerdir. Katılımcılar, bu derneklerin engelliler adına bağış toplamak veya engellilerin belirli yükümlülüklerden muaf tutulmalarını talep etmek gibi faaliyetlerinin, hem toplumda hem de karar alıcılar nezdinde olumsuz bir algı oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bu algının da engellilerin yalnızca maddi yardıma ihtiyaç duyan bireyler olarak görülmelerine neden olarak bağımsız bir yaşam sürmek için erişilebilirlik hakkını talep eden engelli bireylerin mücadelelerini görünmez kıldığını vurgulamışlardır:

“Türkiye’de hak temelli çalışmayan, erişilebilirlik sorunlarına odaklanmayan dernekler var. Bu derneklerin kalabalığının ortadan kalkması iyi olabilir diye düşünüyorum.” (K1)

“İstismarcı dernekler çok fazla. Engellilik adına para topluyorlar. Engellilerin sorunları birilerinin onlar için para toplamasıyla çözülür onlara göre. Bize ne teklifler geldi ya hani sizin adınıza mendil satalım, bir kısmını siz alın bir kısmını biz alalım diye ya.” (K4)

“Birileri daha fazla engelli atansın, işte araba alsın, şu bedava olsun, burada indirim olsun gibi konularda mücadele verdiği için erişilebilirlik mücadeleleri daha geride kalıyor. Engellilere yapılan maddi yardımlar şeye dönüşüyor, işte engelliler için bir şey yaptık düşüncesine dönüşüyor.” (K6)

“Üyesi çok olan dernekler hak temelli dernekler olmadığı için, altı yedi bin üyesi var ama daha çok işte piknik yapalım ya da kahvaltılı yapalım tarzında bakıyorlar olaylara ya da devlet bana şunu bedava versin modunda bakıyorlar. Daha az üyesi olan, beş yüz altı yüz üyesi olan dernekler de hak temelli perspektifle bakıyorlar. Dolayısıyla üyesi çok olan derneklerin sözü daha çok geçiyor şimdilik.” (K9)

Katılımcılardan bir kısmı da erişilebilirlik düzenlemeleri yapılmadan önce engelli bireylerin görüş ve önerilerinin dikkate alınmadığını ifade etmiş ve bu durumun mücadele sürecini zorlaştırdığını belirtmiştir:

“Bazen bir kurum tamamen kapalı oluyor. Onlar zaten her şeyi biliyor oluyorlar. İşte zaten danışmanları oluyor ve biz kim oluyoruz gibi bir tavırla yaklaşıyorlar.” (K3)

“Türkiye’deki anayasaya göre oy gizliliği esastır ama seçimlerde diğer kanuna göre körler istedikleri kişiyle oy kullanabilirler de deniyor. Bununla ilgili düzenlemeleri yapan dernek bir şablon üretmişti. Yüksek Seçim Kurulu başlangıçta bunu kabul etti ama şablonları biz bastırdık. Son seçimden önce kanuna koyuldu son düzenlemeler, fakat şablon oluşturulurken YSK derneğe sormadı ve üzerinde braille alfabesi ya da herhangi bir yazı olmayan beyaz renkli şablonlar verdi seçimde. Yani kör kişi hangi adayın nerede olduğunu nasıl anlayacak?” (K9)

TARTIŞMA

Bu araştırma, görme engelli bireylerin Türkiye’de erişilebilirliğe dair genel durum hakkındaki görüş ve deneyimlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda, engellilik alanında çalışan bir sivil toplum kuruluşunda veya bireysel imkânlarıyla erişilebilirlik koşullarının geliştirilmesi için mücadele eden 22 görme engelli bireyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular; Erişilebilirliğin Anlamı, Türkiye’de Erişilebilirliğin Mevcut Durumu, Erişilebilirliğe İlişkin Toplumsal Farkındalık ve

Erişilebilirlik Mücadelesine İlişkin Deneyimler olmak üzere 4 tema halinde sunulmuştur. Araştırma bulguları, katılımcıların erişilebilirliği eşitlik, bağımsızlık ve özgürlük kavramlarıyla ilişkilendirdiklerini ortaya koymuştur. Türkiye’de erişilebilirliğe ilişkin mevzuatın yeterli olduğu ancak uygulama sürecinde ciddi aksaklıklar yaşandığı da dile getirilmiştir. Ayrıca, ülkemizde erişilebilirliğe dair toplumsal farkındalığın oldukça düşük olduğu ve erişilebilirliğin yalnızca sarı çizgiler ve rampalar gibi fiziki düzenlemelerden ibaret görüldüğü anlaşılmıştır. Bununla birlikte, erişilebilirlik alanında mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının maddi kısıtlılıklar nedeniyle yeterince etkili olmadıkları ortaya çıkmıştır. Son olarak, engellilik alanında hak temelli çalışan derneklerin sayısının az olması ve mevcut derneklerin çoğunlukla maddi destek odaklı taleplerde bulunması nedeniyle erişilebilirlik mücadelesinin istenilen ölçüde başarıya ulaşamadığı da araştırma bulguları arasında yer almıştır.

Erişilebilirliğin Anlamı temasında ulaşılan bulgular incelendiğinde, en sık vurgulanan nokta erişilebilirliğin eşitlik ve bağımsızlıkla ilişkili olduğudur. Katılımcılara göre, engelli bireylerin toplumun diğer üyeleriyle eşit hak ve özgürlüklere sahip olabilmeleri için her alanda erişilebilirlik koşullarının sağlanması gerekmektedir. Farklı sosyoekonomik ve sosyokültürel arka planlara sahip kullanıcıların ihtiyaçlarını dikkate almak, tüm bireylerin aynı ürün ve hizmetlerden eşit ölçüde faydalanmalarını sağlamaktadır. Bu da erişilebilirliğin tasarım sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmesiyle mümkün olmaktadır (Kumbier ve Starkey, 2016).

Bazı katılımcılar ise erişilebilirliği evrensel tasarım ilkesi çerçevesinde ele almışlardır. Bu katılımcılar, engelli bireyler için yapılan bir düzenlemenin toplumun diğer kesimleri için de fayda sağlayabildiğini dile getirmişlerdir. Örneğin, bir katılımcı, tekerlekli sandalye kullananlar için yapılan bir düzenlemenin cüce bireyler için de yararlı olabileceğini belirtmiştir. Bir başka katılımcı ise, farklı bir engel grubu için mobil uygulamalara eklenen bir özelliğin beklenmedik şekilde görme engelli kullanıcıların deneyimini iyileştirebildiğini vurgulamıştır. Bu örnekler, katılımcıların erişilebilirliği evrensel tasarım perspektifinden yorumladıklarını göstermiştir. Web tasarımcılarıyla yapılan bir çalışmada da katılımcılar,

erişilebilirlik ilkeleri doğrultusunda tasarlanan bir uygulamanın, yalnızca engelli bireyler için değil, tüm kullanıcılar açısından işlevsel olduğunu belirtmişlerdir (Yesilada vd., 2015). Erişilebilirlik standartlarına uygun sitelerinin hem engelli hem de engelli olmayan bireyler tarafından daha kullanıcı dostu bulunduğunu ortaya koyan ampirik çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, görme engelli olan ve herhangi bir engeli bulunmayan bireylerden oluşan 2 grupta yürütülen bir çalışmada, erişilebilirlik açısından güçlü özelliklere sahip bir sitesinin her iki grup için de daha konforlu bir kullanım deneyimi sunduğu anlaşılmıştır (Schmutz vd., 2017). Herhangi bir engeli olmayan 61 kişiyle yürütülen başka bir çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Schmutz vd., 2016).

Erişilebilirlik engelli bireylerin yaşamlarında zincirleme bir etki oluşturmaktadır. Bir eğitim kurumu erişilebilir olduğunda, engelli bireyler yalnızca eğitim alma fırsatı elde etmiş olmamakta, aynı zamanda eğitim düzeylerindeki artışa paralel olarak daha geniş istihdam olanaklarına da erişebilmektedirler. Eğitim ve istihdamın sosyalleşme pratiklerini arttırdığı göz önünde bulundurulduğunda ise erişilebilirliğin engelli bireylere daha fazla sosyalleşme fırsatı sunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim, katılımcılardan bir kısmı da bu hususu vurgulamış ve erişilebilirliğin tüm hak ve alanlara erişimin bir ön koşulu olduğunu belirtmiştir. Engelli dostu iller sıralamasında son sırada yer alan Muş'un, en düşük engelli istihdam oranına sahip olan il olması (Koç ve Çolak, 2024) da bu ilişkiyi doğrulamaktadır.

Türkiye'de erişilebilirliğin mevcut durumuna ilişkin bulgular, katılımcıların erişilebilirlik mevzuatında herhangi bir eksiklik olmadığını düşündüklerini göstermiştir. Katılımcılar, yasalarda erişilebilirliğin net bir şekilde tanımlandığını, erişilebilirlik koşullarının oluşturulması adına atılması gereken adımların belirtildiğini ve yükümlülüklerini yerine getirmeyen ilgililere uygulanacak yaptırımların ortaya konulduğunu belirtmişlerdir. Ancak, katılımcı görüşleri yasaların uygulama aşamasında ciddi aksaklıklar yaşandığını ve bu durumun erişilebilirlik düzenlemelerinin engelli bireylerin günlük yaşamlarına somut ve olumlu katkılar sunmasını engellediğini ortaya koymuştur. Ülkemizdeki erişilebilirlik mevzuatında herhangi bir eksiklik olmadığı

literatürde de sıkça vurgulanmaktadır. Pratikte yaşanan erişilebilirlik sorunlarının bilgi eksikliği, denetimsizlik, erişilebilirliğin yasal gereklilikleri karşılamak adına yüzeysel şekilde uygulanması ve teknik personelin bu alandaki eğitimlerinin yetersiz olması gibi faktörlerden kaynaklandığı savunulmaktadır (Mülayim ve Pala Azsöz, 2020; Özkaraca ve İnceoğlu, 2021; Pakkan, 2021). Birleşmiş Milletler tarafından 2006 yılında kabul edilen Engelli Hakları Sözleşmesi'nde erişilebilirlik temel bir ilke olarak vurgulanmasına rağmen, pek çok ülkede yapıları çevrenin hâlâ engelli bireylerin gereksinimlerini karşılayacak şekilde tasarlanmadığını ileri süren Jackson (2018), bunu tasarımcıların engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlar konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarıyla açıklamaktadır. Shera vd. (2021) ise web erişilebilirliği üzerine kapsamlı bir literatür, yasal düzenlemeler ve çok sayıda ayrıntılı uygulama kılavuzu olmasına karşın, şirketlerin erişilebilirlik kurallarına uyma konusunda hassas davranmamaları nedeniyle görme engelli bireylerin sitelerinin çoğu işlevini kullanamadıklarını ifade etmektedir.

Erişilebilirliğe İlişkin Toplumsal Farkındalık teması çerçevesinde ulaşılan bulgular incelendiğinde, çoğu katılımcı erişilebilirlik denildiğinde toplumun sadece sarı çizgileri ve rampaları anladığını ifade etmiştir. Türkiye'de tasarımcıların erişilebilirliğe ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini değerlendirmek amacıyla yürütülen bir çalışmada da mimar yetiştiren birçok mesleki eğitim programında erişilebilirliğe dair ayrı bir ders bulunmadığı belirlenmiştir. Erişilebilirliğin ayrı bir ders olarak okutulduğu programlarda ise sunulan bilgilerin yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, görüşülen mimarların güncel projelerinde sadece tekerlekli sandalye kullanıcılarının ihtiyaçlarına uygun düzenlemeleri hayata geçirdikleri de tespit edilmiştir (Evcil, 2010).

Erişilebilirliğin yaşamın her alanında gözetilmesi gereken kurallar bütünü olarak anlaşılması gerektiği sıklıkla dile getirilen bir husustur. Bu bağlamda, fiziksel düzenlemelerin erişilebilirliğin yalnızca bir boyutunu oluşturduğunu belirten Akaydın (2020) kavramın düşünsel ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Benzer şekilde, Charlton (2000) da erişilebilirliği, engelli bireylerin yaşam kalitelerini arttırmaya yönelik

çeşitli donanımlar, destekleyici mekanizmalar ve kolaylaştırıcı sistemlerden oluşan bütüncül bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, çeşitli disiplinler, uygulama alanları ve kültürel bağlamlar arasında erişilebilirliğe dair ortak bir perspektifin geliştirilememiş olması, erişilebilirliğin dar bir çerçevede ele alınmasına zemin hazırlayan temel etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır (Persson vd., 2014). Ayrıca, mimarlık, tasarım ve peyzaj gibi lisans bölümlerinde erişilebilirliğin yüzeysel olarak ele alınması ve teknik personele yönelik hizmet içi eğitimlerin yetersiz kalması da erişilebilirliğin temel mimari çözümlerle sınırlı olduğu yönündeki anlayışı güçlendirmektedir (Lewis, 2009). Diğer taraftan, sarı çizgiler ve rampalar tek başına yeterli değildir. Bunların hangi malzemelerden üretildiği, olumsuz hava koşullarına dayanıklı olup olmadığı, uygun noktalara yerleştirilip yerleştirilmediği ve eğitim ile ölçülerinin standartlara uygunluğu gibi unsurların da dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin, standart ölçülere uygun olmayan bir rampa tekerlekli sandalye kullanan bireyler için işlevsizdir. Benzer şekilde, giriş kapısı tekerlekli sandalyeyle geçilemeyecek kadar dar olan bir binada rampa bulunması da bir anlam ifade etmemektedir.

Erişilebilirliğe yönelik mücadele deneyimleri teması çerçevesinde elde edilen en önemli bulgulardan biri, engellilik alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları en temel sorunun maddi kaynak yetersizliği olduğudur. Katılımcılar, 2005 yılından itibaren ülkemizde engellilik alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısında kayda değer bir artış yaşandığını; ancak finansal kaynakların kısıtlılığı nedeniyle bu kuruluşların etkilerinin sınırlı kaldığını belirtmişlerdir. Dinçay (2016) da sivil toplumun etkinliğini azaltan temel etkenin maddi imkânsızlıklar olduğunu savunmaktadır.

Katılımcılara göre engellilik alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı bir diğer zorluk, engellilik konusunu hak temelli bir perspektiften ele almayan derneklerin varlığıdır. Katılımcılar, bu tür derneklerin engelliler adına bağış toplama ya da engellilerin belirli yükümlülüklerden muaf tutulmalarını talep etme gibi eylemlerinin, engelli bireylerin maddi yardımlardan ziyade erişilebilirliğe ihtiyaç duyduklarını vurgulayan sivil toplum kuruluşlarının çabalarını görünmez kıldığını

ifade etmişlerdir. Türkiye'de yüksek üye sayıları sayesinde toplumdaki engellilik algısını şekillendiren dernekler mevcuttur. (Kaldık (2022), bu derneklerin büyük bir kısmının erişilebilirlik hakkını talep etmek yerine, engellilerin maddi yardımlarla desteklenmelerini savunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu durumun, karar alıcılar nezdinde engellilerin yalnızca maddi yardımlarla desteklenmesi gereken bir sosyal grup olduğu algısını pekiştirdiğini ifade etmektedir.

Bir grup katılımcı da erişilebilirlik düzenlemeleri planlanmadan önce engelli bireylerin görüşlerine başvurulmadığını, bu konuda görüş bildiren kişi veya kurumların da dikkate alınmadığını aktarmıştır. Katılımcıların ifadeleri, bu durumun yapılan düzenlemelerde hatalara yol açtığını ortaya koymuştur. Özellikle teknik personel çalıştıran kurumlarda, erişilebilirlik konusunda en doğru bilgiyi personelin sağlayacağı düşüncesinin yaygın olduğu ve bu nedenle sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliğine sıcak bakılmadığı tespit edilmiştir. Oysa, erişilebilirlik düzenlemelerinin, doğrudan bu düzenlemelerden faydalanacak engelli bireylerin deneyimlerinden bağımsız bir şekilde yapılması sağlıklı bir yaklaşım değildir. Zimbabwe'de 20 kamu binasının erişilebilirliği üzerine yapılan bir araştırmada da özellikle rampalar, girişler ve park alanlarının erişilebilirlik standartlarına uyumluluğunun oldukça düşük olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar bunun tasarım sürecinde engelli bireylerle görüşülmemiş olmasından kaynaklandığını belirtmiştir (Useh vd., 2001). Başka bir araştırmada ise katılımcılar, erişilebilirlik özellikleri geliştirilmeden önce kendi görüşlerine başvurulmasını istediklerini ifade etmişlerdir (Vozza vd., 2024).

SONUÇ

Araştırma sonucunda, görme engelli bireylerin erişilebilirliği eşitlik, bağımsızlık ve özgürlükle ilişkilendirdikleri bulunmuştur. Türkiye'de erişilebilirlikle ilgili mevzuat yeterli olmasına rağmen uygulama sürecinde çeşitli aksaklıklar yaşandığı ortaya çıkmıştır. Aksaklıkların farkındalık eksikliği, personelin erişilebilirliği yeterince bilmemesi, toplumda erişilebilirliğin sadece sarı çizgiler ve rampalar gibi basit mimari çözümlerden ibaret algılanması gibi nedenlerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Ayrıca, erişilebilirlik koşullarının iyileştirilmesi için mücadele

eden sivil toplum kuruluşlarının maddi kaynak sınırlılığı ve engelliliği istismar eden derneklerin faaliyetleri nedeniyle zorlandıkları da bulgular arasındadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, erişilebilirlik düzenlemelerini hayata geçirecek personellerin yetiştirildiği programlarda erişilebilirliğin zorunlu bir ders olarak okutulması ve ders içeriklerinin kapsamlı bir şekilde tasarlanması gerektiği söylenebilir. Ayrıca, mevzuatın uygulanma sürecinde karşılaşılan aksaklıkların analiz edilmesi ve erişilebilirliğin pratikte geliştirilmesi adına planlamalar yapılması önerilmektedir. Erişilebilirlik politikaları oluşturulurken engelli bireylerin karar alma süreçlerine dahil edilmeleri, bağımsız denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve bu konuda yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk üstlenmeye teşvik edilmesi de faydalı olabilir.

KAYNAKLAR

- Abay, E. ve Erdönmez, E. (2021). Kent ile kıyı arasında kamusal mekân kalitesinin Frankfurt-Main örneği üzerinden incelenmesi. *Kent Akademisi | Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, 14(4), 1117-1136. <https://doi.org/10.35674/kent.1024027>
- Akaydın, B. (2020). Topluma hizmet çalışmalarında benliğin kıskacından bizliğe doğru erişilebilirlik. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 135-146.
- Amundson, R. (2019). Disability, ideology, and quality of life: a bias in biomedical ethics. *Quality of life and human difference* içinde (ss. 101-124). Cambridge University Press.
- Andrade, C. (2021). The inconvenient truth about convenience and purposive samples. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 43(1), 86-88. <https://doi.org/10.1177/0253717620977000>
- Aspers, P. ve Corte, U. (2019). What is qualitative in qualitative research? *Qualitative Sociology*, 42(2), 139-160. <https://doi.org/10.1007/s11133-019-9413-7>
- Bekci, B. ve Sipahi, M. (2023). Yaya bölgeleri erişilebilirliğinin kullanıcı ve peyzaj karakteri açısından irdelenmesi. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 38(4), 2155-2165. <https://doi.org/10.17341/gazimmfd.812513>
- Broderick, A. (2020). Of rights and obligations: the birth of accessibility. *The International Journal of Human Rights*, 24(4), 393-413. <https://doi.org/10.1080/13642987.2019.1634556>
- Cevher, N. (2024). Türkiye'deki müze web sitelerinin değerlendirilmesi: Kültür ve Turizm Bakanlığı örneği. *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 7(1), 110-122. <https://doi.org/10.33721/by.1438074>
- Charlton, J. I. (2000). *Nothing about us without us: Disability oppression and empowerment*. University of California Press.
- Çetin, K. (2022). Görme engelli bireyler ve turizm faaliyetlerinde erişilebilir düzenlemeler. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 6(1), 69-87. <http://doi.org/10.30625/ijctr.1087206>
- Dewsbury, G., Clarke, K., Randall, D., Rouncefield, M. ve Sommerville, I. (2004). The anti-social model of disability. *Disability & Society*, 19(2), 145-158. <http://doi.org/10.1080/0968759042000181776>
- Dicle, A. ve Toprak, T. (2020). Engellilerin kent içindeki mobilitesi: Kadıköy ve Üsküdar ilçelerinde erişilebilirlik çalışmaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 3(1), 81-94.
- Dinç Uyaroğlu, İ. (2023). Mahallede kapsayıcı kamusal yaşam için erişilebilirlik denetimi. *Planlama*, 33(1), 123-142.
- Dinçay, İ. (2016). Sivil toplum kuruluşlarının ekonomik sorunları ve çözüm önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 331-346.
- Dönmez Kara, C. Ö. (2021). Türkiye'de mekânsal erişilebilirliği sınırlayan altyapı eksikliklerinin engelli istihdamına etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 11(1), 117-140. <https://doi.org/10.32331/sgd.952558>
- Ekici, B. (2021). Engelli kullanımı açısından yaya yollarının erişilebilirliğinin değerlendirilmesi: Çorlu (Tekirdağ) örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 115-124. <https://doi.org/10.30785/mbud.827732>
- Ercan, M. (2021). Engelli bireylerin kent vatandaşlığı deneyimleri eksenine bir çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(39), 98-125. <https://doi.org/10.26466/opus.833239>
- Erçetin, C., Durmaz, B. ve Aksoy, Ç. (2022). Akıllı kent, erişilebilirlik ve mekânsal veri tabanı ilişkisi üzerine engeller analizi: Ankara örneği. *Kent Araştırmaları Dergisi*, 13(36), 487-518. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1076597>
- Erkan, M. Ş. ve Karakaya, A. G. (2023). Kültür merkezlerinin erişilebilirliği: Ankara'da bir araştırma. *Access Studies Journal*, 18(1), 1-20. <https://doi.org/10.34189/asd.2023.18.001>
- Evcil, N. (2010). Designers' attitudes towards disabled people and the compliance of public open places: the case of Istanbul. *European Planning Studies*, 18(11), 1863-1880. <https://doi.org/10.1080/09654313.2010.512178>
- Gharebaghi, A., Mostafavi, M. A., Chavoshi, S. H., Edwards, G. ve Fougeyrollas, P. (2018). The role of social factors in the accessibility of urban areas for people with motor disabilities. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 7(4), 131-147. <https://doi.org/10.3390/ijgi7040131>
- Greco, G. M. (2016). On accessibility as a human right, with an application to media accessibility. In A. Matamala & P. Orero (Ed). *Researching Audio Description* içinde (pp. 11-33). https://doi.org/10.1057/978-1-137-56917-2_2

- Gürbüz, S. ve Çiçek, A. (2023). Engelli de yaşanır engeller de aşılar: görme engelliler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(2), 504-515.
- Iwarsson, S. ve Stahl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design: positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 25(2), 57-66. <https://doi.org/10.1080/dre.25.2.57.66>
- Jackson, M. A. (2018). Models of disability and human rights: informing the improvement of built environment accessibility for people with disability at neighborhood scale? *Laws* 7(10), 10. <https://doi.org/10.3390/laws7010010>
- Kaldık, B. (2022). Engelli hakları hareketi: bir aktivist hareket olarak gelişimi, talepleri ve toplumsal bağlam. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(2), 674-687. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1152727>
- Kallio, H., Pietilä, A. M., Johnson, M. ve Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing*, 72(12), 2954-2965. <https://doi.org/10.1111/jan.13031>
- Kınay, Ö. (2016). Bedensel engellilerin kamusal alanda ulaşılabilirliği: “Engelsiz Dünya” mobil uygulamasının sosyal sorumluluk projesi olarak incelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 6(2), 168-180. <https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2019-0011>
- Koç, C. (2021). Görme engelliler için hissedilebilir yüzey uygulamaları: Diyarbakır örneği. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21(1), 125-157.
- Koç, S. ve Çolak, K. (2024). Engelli bireylerin istihdamında erişilebilir şehirlerin kolaylaştırıcı etkisine dair bir analiz. *Şura Akademi*, 5, 11-24.
- Kumbier, A. ve Starkey, J. (2016). Access is not problem solving: disability justice and libraries. *Library Trends*, 64(3), 468-491. <https://doi.org/10.1353/lib.2016.0004>
- Kutlutürk, L. (2022). Engelli akademisyenler bağlamında akademik atama/yükseltme kriterleri için kullanılan web sitelerinin erişilebilirliğinin değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences*, 6(2), 1-18. <https://doi.org/10.30830/tobider.sayi.11.1>
- Kürşat, D. (2024). Evrensel tasarım doğrultusunda markaların erişilebilirlik için tasarım çözümleri. *ARTFACTOR Journal*, 1(1), 40-53. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.818236>
- Lau, W. K., Ho, D. C. W. ve Yau, Y. (2016). Assessing the disability inclusiveness of university buildings in Hong Kong. *International Journal of Strategic Property Management*, 20(2), 184-197. <https://doi.org/10.3846/1648715X.2015.1107653>
- Lawson, A. ve Beckett, A. E. (2020). The social and human rights models of disability: towards a complementarity thesis. *The International Journal of Human Rights*, 25(2), 348-379. <https://doi.org/10.1080/13642987.2020.1783533>
- Lewis, J. L. (2009). Student attitudes toward impairment and accessibility: an evaluation of awareness training for urban planning students. *Vocations and Learning*, 2, 109-125.
- McKane, R. G., Pellow, D. N. ve Greiner, P. T. (2023). Envisioning disabled and just futures: mutual aid as an adaptive strategy for environmental change and ecological disablement. *Environmental Justice*, 17(3), 1-8. <https://doi.org/10.1089/env.2022.0104>
- Mizanalı, S. ve Şerefoğlu Henkoğlu, H. (2023). Türkiye’deki üniversite web sitelerinin erişilebilirliği: Web içeriği erişilebilirlik kılavuzu kapsamında bir değerlendirme. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 65-75. <https://doi.org/10.47542/sauied.1247427>
- Mülayim, A. ve Pala Azsöz, G. (2020). Tekerlekli sandalye kullanan engellilerin sosyal hayata katılımında en büyük engel; yapı çevrede yaşanan problemler ve çözüm önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (Erişilebilirlik Özel Sayısı), 357-382. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.821013>
- Obilor, E. I. (2023). Convenience and purposive sampling techniques: are they the same. *International Journal of Innovative Social & Science Education Research*, 11(1), 1-7. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Odabaşoğlu, A. (2025). Türkiye’deki bilgi ve belge yönetimi bölümlerine ait web sayfalarının erişilebilirlik analizi. *Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 39-56. <https://doi.org/10.59116/lamre.1576751>
- Onur İnce, H., Babaoğlu, C. ve Yaralı Akkaya, A. (2016). Belediye hizmetleri ve engelli vatandaşların beklentileri üzerine ampirik bir araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 86-109.
- Özdemir, M. ve Tuti, G. (2023). Nitel araştırma desenleri: metodolojik bir temellendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 217-235. <https://doi.org/10.57115/karefad.1331759>
- Özgül, H. (2015). Tanım, kapsam ve geliştirilen politikalar düzleminde Türkiye’de erişilebilirlik. K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün (Ed.), *Engellilik ve ayrımcılık: Eğitimciler için*

temel metinler ve örnek dersler içinde (61-79). Karekök.

- Özkaraca, N., ve İnceoğlu, M. (2021). Üniversite yerleşkelerinde erişilebilirlik değerlendirmesi: Düzce Üniversitesi Kampüsü örneği. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9(5), 1891-1908. <https://doi.org/10.29130/dubited.866597>
- Özteke Kozan, H. İ., Bozgeyikli, H. ve Kesici, Ş. (2018). Engelsiz kent: görme engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları problemler. *İdeal Kent*, 9(23), 216-235. <https://doi.org/10.31198/idealkent.416798>
- Özyılmaz, H. (2022). Toplu konut yerleşimlerinin engelsiz tasarım bağlamında değerlendirilmesi: Diyarbakır Şilbe örneği. *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 29-68. <https://doi.org/10.55007/dufed.981547>
- Pakkan, C. S. (2021). Sosyal model çerçevesinde engelli erişilebilirliğinin Türkiye'deki yasal ve somut durumu. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21(1), 1-21.
- Persson, H., Åhman, H., Yngling, A. A. ve Gulliksen, J. (2014). Universal design, inclusive design, accessible design, design for all: different concepts one goal? On the concept of accessibility historical, methodological and philosophical aspects. *Universal Access in the Information Society*, 14(4), 505-526. <https://doi.org/10.1007/s10209-014-0358-z>
- Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161-182. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227335>
- Retief, M. ve Letšosa, R. (2018). Models of disability: a brief overview. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 74(1), 1-8. <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/4738/10993>
- Rothman, J. C. (2010). The challenge of disability and access: reconceptualizing the role of the medical model. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 9(2-3), 194-222. <https://doi.org/10.1080/1536710x.2010.493488>
- Schmutz, S., Sonderegger, A. ve Sauer, J. (2016). Implementing recommendations from Web Accessibility Guidelines. *Human Factors: The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, 58(4), 611-629. <https://doi.org/10.1177/0018720816640962>
- Schmutz, S., Sonderegger, A. ve Sauer, J. (2017). Implementing recommendations from Web Accessibility Guidelines: a comparative study of nondisabled users and users with visual impairments. *Human Factors: The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, 59(6), 956-972. <https://doi.org/10.1177/0018720817708397>
- Sharma, G. (2017). Pros and cons of different sampling techniques. *International Journal of Applied Research*, 3(7), 749-752.
- Shera, A., Iqbal, M. W., Shahzad, S. K., Gul, M., Mian, N. A., Naqvi, M. R. ve Khan, B. A. (2021). Blind and visually impaired user interface to solve accessibility problems. *Intelligent Automation & Soft Computing*, 30(1), 285-301. <https://doi.org/10.32604/iasc.2021.018009>
- Terashima, M. ve Clark, K. (2021). The precarious absence of disability perspectives in planning research. *Urban Planning*, 6(1), 120-132. <https://doi.org/10.17645/up.v6i1.3612>
- Tutar, H. (2023). Nitel araştırma deseni belirleme ölçütleri ve gerekelendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 334-355. <https://doi.org/10.21180/iibfdkastamonu.1190123>
- Useh, U., Moyo, A. M. ve Munyonga, E. (2001). Wheelchair accessibility of public buildings in the central business district of Harare, Zimbabwe. *Disability and Rehabilitation*, 23(11), 490-496. <https://doi.org/10.1080/09638280010008924>
- Uslu, A. ve Shakouri, N. (2014). Kentsel peyzajda engelli/yaşlı birey için bağımsız hareket olanağı ve evrensel tasarım kavramı. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14(1), 7-14.
- Ünal, V. (2021). Türkiye'de engellilik yaklaşımlarının sosyal politika açısından değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45(2), 235-258.
- Velho, R. (2018). Transport accessibility for wheelchair users: a qualitative analysis of inclusion and health. *International Journal of Transportation Science and Technology*, 8(2), 103-115. <https://doi.org/10.1016/j.ijtst.2018.04.005>
- Vozza, J., Knot, M., Reynolds, C., Moll, S., Durocher, E., Petrie, S., Sukhai, M. ve Gewurtz, R. (2024). Accessibility and usability of self-serve kiosks for blind and partially sighted Canadians. *Technology and Disability*, 36(2024), 111-128. <https://doi.org/10.3233/TAD-240022>
- Wohlmann, A. ve Rana, M. (2019). Narrating disability in literature and visual media: introduction. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*, 67(1), 3-17. <https://doi.org/10.1515/zaa-2019-0002>
- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji.

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 213-232. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227345>

Yasak, Ü. (2021). Sürdürülebilir kentleşme bağlamında kentsel hizmetlere erişebilirlik: eğitim kurumlarına erişebilirlik yönüyle Muğla kenti üzerine bir analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(74), 2353-2367. <https://doi.org/10.26450/jshsr.2672>

Yelçe, Z. (2020). Engellilik tarihi araştırmalarına genel bir bakış. R. Aydın, İ. Keskin ve Z. Yelçe (Ed.), *Engellilik Tarihi Yazıları* içinde. İstanbul Üniversitesi Yayınevi. <https://doi.org/10.26650/B/AA09.2020.007.01>

Yesilada, Y., Brajnik, G., Vigo, M. ve Harper, S. (2015). Exploring perceptions of web accessibility: a survey approach. *Behaviour & Information Technology*, 34(2), 119-134. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2013.848238>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

Yüzbaşı, G. (2024). Kamu kurumları web sitelerinin erişilebilirlik bağlamında değerlendirilmesi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 12(1), 75-98. <https://doi.org/10.14514/beykozad.1345484>

Yazar Katkı Oranı

Araştırmacılar bu çalışmanın tümüne eşit katkıda bulunmuştur. Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı alınmıştır.